

NOVA ACTUALITZACIÓ DE L'INVENTARI ARQUEOLÒGIC DE PREMIÀ DE MAR I PREMIÀ DE DALT (EL MARESME, BARCELONA) (Primera part)

RESUM

En aquesta comunicació s'estudien un total de dinou jaciments pertanyents als municipis de Premià de Mar i Premià de Dalt, majoritàriament producte de seguiments arqueològics d'obres públiques i privades, entre els anys 1996 i 1999, tot i que també hi ha algunes troballes casuais que s'han fet en aquest període de temps i que han estat incloses en aquest llistat. Atesa l'extensió d'aquest treball, i davant la impossibilitat de publicar-lo sencer, el presentem en dues parts. En aquest text, s'examinen alguns dels jaciments recentment descoberts; deixem per a la segona part la resta dels jaciments, les troballes casuais i la valoració a què ens porta tot plegat.

INTRODUCCIÓ

No fa massa temps, i també en el marc de les Sessions d'Estudis Mataronins, presentàvem una posada al dia de l'arqueologia referida als municipis de Premià de Dalt i Premià de Mar (Cazorla, F., Coll, R. i Jàrraga, R. «Els darrers jaciments arqueològics descoberts a Premià. Una aportació a l'inventari arqueològic de Premià de Dalt i Premià de Mar (El Maresme)», *XIII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1997), pp. 177-202).

Aleshores raonàvem les nostres motivacions per publicar aplegats cinquanta-dos llocs de trobada de restes arqueològiques en els següents punts:

- Tots ells eren inèdits, havien estat publicats en revistes locals d'escassa difusió, o només s'havien esmentat en publicacions de caire divulgatiu, com per exemple en algunes guies turístiques municipals.

- Escassa entitat de cadascun dels jaciments, massa vegades producte de les troballes casuais. Amb tot, en el treball referenciat se'ls valorava en funció de futurs estudis arqueològics de territori.

- Tenir al dia l'inventari arqueològic de la zona de cara a la seva gestió administrativa.

Si tenim en compte les intervencions arqueològiques que s'han anat duent a terme en el període de temps comprès entre els anys 1996¹ i 1999, a les quals cal sumar algunes troballes casuais, el volum de nous jaciments arqueològics fa aconsellable, al nostre parer, una nova actualització del mapa arqueològic de Premià de Mar i Premià de Dalt.

En aquest cas, s'observarà que les novetats afecten essencialment el municipi de Premià de Mar. L'explicació d'això és que, d'acord amb la Regidoria d'Urbanisme d'aquest Ajuntament, s'ha procedit a dur a terme seguiments arqueològics sistemàtics en l'obra pública, que ha estat particularment intensa en el període 1996-1999; quan les circumstàncies ho han permès, també s'ha intervingut en obres de caràcter privat.

SEGUIMENTS ARQUEOLÒGICS

1. Projecte de vialitat del carrer Gran Via de Lluís Companys (Premià de Mar)

Aquestes obres d'acondicionament de l'esmentat carrer, es dugueren a terme entre els mesos de setembre i novembre de 1996. Afectaren els carrers Gran Via de Lluís Companys, en els trams compresos entre els carrers de la Plaça i Joan Prim, incidint totalment o parcialment en altres carrers, transversals o paral·lels a la Gran Via, més o menys propers, com ara els de Dr. Fleming, Joan Prim, Verge del Pilar, Mn. Jacint Verdaguer, Enric Granados, passatge Manent i Eixampla (fig. 1, núm. 1). Aquestes obres d'acondicionament consistiren essencialment en l'ampliació de voreres i substitució del paviment existent en aquells sectors més degradats. En algunes ocasions s'aprofità l'execució de les obres per substituir diverses canonades de gas, com en el carrer Verge del Pilar (més detalls a Coll 1996). Val a dir que l'actuació arqueològica fou recollida per la premsa comarcal (*El Punt*, 13-IX-1996).

Realment és molt poca l'aportació d'informació històrica que ens ofereixen els seguiments arqueològics duts a terme al llarg del carrer Gran Via de Lluís Companys i els altres afectats per l'obra. Això no es deu tant a l'absència de restes *in situ* —que poden existir, bé siguin de tipus mòble o fins i tot immoble—, sinó més aviat a la pròpia metodologia de l'obra i a les circumstàncies de caràcter antròpic recent. Així, la profunditat màxima assolida en els diferents sectors ha estat de 90 cm, abundant les rases de 35-40 cm tan sols com a fondària.

Tenint en compte que els terrenys on ara hi ha la Gran Via havien estat antics camps de conreu —com s'observa en antigues fotografies—, més el fet de la construcció dels edificis, xarxa de clavegueram, etc., què poden haver mogut i traslladat de lloc grans volums de terra, tot plegat ha provocat una gran distorsió en les nostres dades de camp. D'aquesta manera, considerem que si no s'asseleix una major profunditat no podrem posseir unes dates històriques fiables.

Un element que cal valorar és la relativa homogeneïtat cronològica dels materials recuperats en els diferents sectors, que es troben a voltes quelcom allunyats entre si (Coll 1996). Si més no, i sempre que els materials siguin datables, predominen unes restes d'època romano-republicana (segles II-I aC) amb abundància relativa de terrissa ibèrica, que destaca per damunt de la típicament romana (fig. 2), entre la qual hi ha un fragment d'àmfora del tipus Pascual 1 (GV-96-10, fig. 3) i un altre de gibrell (GV-96-15, fig. 3). Atès que no s'ha pogut evidenciar cap assentament *in situ*, i que el material es troba força rodat en general, ens estimem més no fer cap tipus d'especulació al respecte.²

2. Ampliació dels torrents Amell i Fontsana (Premià de Mar)

Paral·lelament al seguiment arqueològic dut a terme en la Gran Via de Lluís Companys, fou necessari dur-ne a terme un altre durant les obres d'acondicionament dels torrents Fontsana i Amell de Premià de Mar, greument malmesos pel temporal de pluja del dia 2 de setembre de 1996.

Hem agrupat ambdós torrents, ja que en realitat el torrent Amell és perllongació del torrent Fontsana (vegeu fig. 1, núm. 2). De tota manera, i atès que entre les troballes efectuades en el torrent Amell i en el torrent Fontsana hi ha una certa distància –a banda de problemàtiques diferents en cadascun d'ells³–, hem cregut oportú d'invidualitzar-les.

Començarem la nostra anàlisi pel torrent Amell, ja que fou precisament aquí on iniciàrem les tasques de seguiment arqueològic.

En arribar al lloc, ens adonàrem que les obres d'ampliació ja havien començat pel sector inferior del torrent, és a dir, en el tram comprès entre el Camí Ral (N-II) i el carrer del Dr. Martí Casas (fig. 1, núm. 2). Inicialment es realitzà l'anàlisi de les zones de marges, producte d'eixamplament de la riera. Sota el seu paviment, de ciment, apareixia de vegades una poc profunda capa de sorra, segurament destinada a l'aplanament del terreny abans de col·locar-hi l'esmentat paviment. També apareixien una sèrie de capes d'argila (més vermellosa o més amarronada, segons les zones), barrejades amb altres capes de sorra de riera, molt més primes. El rebaix efectuat en relació al nivell del carrer fou d'1,40 metres en aquest sector. Atès que gairebé immediatament detectàrem restes de material arqueològic, aquesta zona fou anomenada sector 1. La majoria de les restes recollides apareixien gairebé sempre sota l'antic paviment, en la capa natural d'argila, tot i que no mancaven tampoc a major profunditat.

En el tram de torrent situat entre els carrers del Dr. Martí Casas i de Sant Miquel (fig. 1, núm. 2), tot i que no s'havia iniciat l'ampliació del torrent, s'hi donà una ullada, ja que s'observà un recent abocament de terres. Malgrat que aquestes terres ens semblaren procedents de l'obertura del sector 1, de manera provisional i atesa la presència de més material arqueològic, vam decidir

d'individualitzar aquesta zona com a sector 2, en espera de poder-ho confirmar quan s'obris per al seu eixamplament. Quan es produí, poguérem recollir algun material més, encara que el seguiment de la màquina excavadora —que es trobava dins el torrent— es feia molt difícil degut al poc espai existent; s'havia de dur a terme entre càrrega i càrrega de camió, quan la màquina estava parada, i només pel que fa als talls i terres que quedaven. De cap manera era viable un seguiment complet. D'altra banda, vam estar informats pel conductor de la retroexcavadora que les terres del sector 2 —sobreposades, com ja dèiem—, provenien en realitat de les excavacions del sector 1. Així, i fins a aquell moment, ambdós conjunts pogueren ser unificats, ja que provenien en realitat del mateix lloc.

Quan es començà a enderrocar el mur dret —que nosaltres hem anomenat sector 2— del torrent Amell⁴, on s'havien abocat les terres procedents del sector 1, ens adonàrem clarament de la inexistència de qualsevol classe de material arqueològic. Tot i que l'àrea era relativament petita en un principi, vam començar a sospitar que potser no n'hi hauria. Pocs dies després, i amb una obertura molt més extensa, se'ns confirmà la primera observació: en els talls no hi havia cap tipus de resta, llevat d'algun material constructiu modern. Així, calia eliminar de la llista el sector 2, que ateses llurs característiques era arqueològicament inexistent i no valia la pena conservar.

També en aquelles dates es revisà l'ampliació del marge esquerre del torrent Amell —és a dir, el més proper a la zona de can Pou—, que ha donat uns resultats arqueològics negatius. Un dels maquinistes ens confirmà que en principi semblaven terres aportades en època recent, com també que el mur que s'enderrocava per ampliar el torrent fou construït per la mateixa empresa que hi treballava alguns anys enrera. Així, vam aprofitar per inspeccionar el llit del torrent Amell a l'alçada del sector 2, amb moltes sorres aportades per les recents pluges i el resultat de diverses troballes de material arqueològic barrejat, que vam anomenar sector 6 (Coll 1997).

El material recuperat en el torrent Amell, corresponent al sector 1, ha estat relativament abundant; consisteix en àmfora romana itàlica (TA-1, fig. 4), terrissa ibèrica comuna (TA-4 i TA-5, fig. 4), grisa de tipus emporità (TA-7, fig. 4), àmfora ibèrica, ceràmica ibèrica feta a mà (TA-9, fig. 4), àmfora romana laietana (TA-11 i TA-12, fig. 4), ceràmica comuna romana, comuna romana de cuina, blava catalana i alguns materials constructius (*tegulae*, *imbrices* i tovot).

El material recollit en el sector 6 del torrent Amell, és a dir, en el mateix llit de la riera, consisteix en àmfora púnica centromediterrània —un fragment sense forma—, ceràmica ibèrica comuna (TA-22, fig. 4), ceràmica ibèrica feta a mà, àmfora romana laietana i algunes restes constructives (*tegulae*).

Pel que fa al torrent Fontsana, vam iniciar el seguiment a la part que hi ha sota el carrer Gran Via de Lluís Companys (fig. 1, núm. 2). Es trobava rebenat en el seu marge dret, al final del passatge Pau Roig. L'aigua, la runa i la sorra

s'havien escampat pels camps existents entre el torrent Amell (començament) i el carrer de Ramon de Penyafort. S'han recuperat en superfície alguns materials, que presumiblement tenen el mateix origen que la sorra i la runa arrossegades per l'aigua, ja que aquests són clarament superficials. A aquest lot li ha estat assignat el sector 3. Consisteix bàsicament en àmfora púnica (centromediterrània i ebusitana), àmfora romana itàlica, àmfora ibèrica, terrissa ibèrica comuna, àmfora romana laietana, terrissa comuna romana, material constructiu d'origen romà (*tegulae*, maó i tovot) i un fragment de bol de La Bisbal (s. XVIII).

Seguidament fou inspeccionada la desviació que es va fer del torrent per tal de canalitzar provisionalment les aigües, per si es produïen pluges mentre es netejava i s'eixamplava el veritable torrent Fontsana. L'amidament, atesa la inexistència del projecte —era una obra de caràcter urgent— no ens fou facilitat, per la qual cosa el vam haver de calcular. Es tracta d'una rasa d'uns 160 metres de llarg per 3 d'amplada i 1,70 metres de profunditat mitjana. El seu començament estava en el torrent Fontsana, a l'alçada de la part final del carrer Gran Via de Lluís Companys, i s'estenia fins a comunicar de nou amb el torrent Fontsana⁵ (fig. 1, núm. 2). S'hi va poder observar un potent nivell de sorres, corresponent al mateix torrent; des d'allà fins a mig torrent es besllumà una estratigrafia d'argiles barrejada amb sorres en els nivells inferiors, que arqueològicament ha resultat estèril; durant uns 25 metres més enllà es constatà una estratigrafia composta de diversos nivells, de la qual s'ha cregut oportú fer el corresponent tall estratigràfic (fig. 5). La descripció dels estrats observats és la següent:

- Estrat I: sorra de gra gruixut barrejada amb argila, en la qual s'observa la presència d'arrels i alguns carbons, producte de la descomposició de restes vegetals. Amb un color marró clar, una consistència tova i una potència mitja de 40 cm ⁶, es tracta del nivell superficial.

- Estrat II : capa de terra que presenta abundància de components argilencs i es troba farcida per algunes pedres de tamany petit. De color marró i consistència tova, té una profunditat mitja de 40 cm.

- Estrat III: capa de sorra fina, uniforme, de color beix amarronat i de consistència molt tova. No s'observa material arqueològic en aquest estrat.

- Estrat IV: es tracta d'un nivell on s'observen diferents capes de sorra de gra gruixut, alternades amb pedres de tamany mitjà. Color en general beix amarronat. Sembla que som en un nivell de torrenteres, potser l'antic llit del torrent Fontsana. Hi ha algun material arqueològic en aquest nivell, encara que molt escàs i evidentment arrossegat.

Des de l'acabament d'aquesta àrea fins al final de la rasa, en els talls era visible l'existència de nombrosos abocadors moderns que contenien bàsicament runa i deixalles. Val a dir que part del material arqueològic recuperat, ho ha estat en els pilons de terra producte de l'excavació de la rasa. Pel que hem pogut observar,

apareix barrejat amb les deixalles, procedent majoritàriament de l'estrat II (és a dir, en àrees netes d'abocaments moderns, ja que així s'ha registrat en l'examen visual dels talls). També n'apareix en la zona dels 25 metres que es troben lliures d'abocadors, majoritàriament en les superiors (estrat II sobretot), malgrat que també n'hi ha en les inferiors (estrat IV), encara que en molta menys quantitat. Pel que fa a la datació global, no s'observen diferències significatives segons sigui una àrea o altra on apareix el material. Aquest lot ha estat assignat com a pertanyent al sector 4 (Coll 1997).

El material arqueològic recuperat en aquest sector consisteix en àmfora púnica eivissenca, àmfora romana itàlica, àmfora ibèrica (TF-15 i TF-16, fig. 6), ceràmica ibèrica comuna (oxidant i grisa), terrissa ibèrica feta a mà, àmfora romana laietana, ceràmica comuna romana itàlica (TF-23, fig. 6, forma Celsa 79.106?), ceràmica comuna romana laietana, comuna romana de cuina, *dolium*, material constructiu (*tegulae*, *imbrices*, tovot i un fragment d'*opus signinum*), així com altres materials més moderns (s. XVII-XIX), entre els quals destaquem un fragment d'empeltador de taronger (TF-34, fig. 6).

En el moment en què començaren les obres d'ampliació del torrent Fontsana, gairebé al principi del torrent Amell, vam intensificar la nostra presència en el jaciment. El llit antic del torrent Fontsana s'amplià fins a 5,80 metres (5 metres d'obra acabada). L'estratigrafia observada en el sector esquerre del torrent –que fou precisament la que s'amplià– és com segueix: entre 60 i 100 cm de nivell de terres superficial, argilenques i de color, que oscil·lava entre el marró clar i el vermellós. Forma diversos substrats que d'alguna manera demostren activitats antròpiques (materials moderns barrejats, etc.). Fins al nivell de llit de riera –que es troba a uns 3 metres de profunditat mitja–, l'estratigrafia és formada per sorres amb algunes aportacions de torrentades⁷, de color beix amarronat a marró clar, segons les zones. És precisament en aquest estrat on hem pogut documentar alguns materials que hem assignat com a sector 5 (Coll 1997).

Els dies següents vam continuar resseguint la zona d'ampliació del torrent Fontsana (sector 5). S'anaven col·locant murs pantalla en aquelles àrees ja revisades anteriorment, fins a l'acabament dels treballs d'excavació del llit del torrent. Es recuperà tot el material arqueològic possible, que consistí en àmfora púnica eivissenca, àmfora romana itàlica, àmfora ibèrica, terrissa comuna ibèrica (oxidant i grisa), ceràmica grisa de tipus emporità, ceràmica comuna romana africana, comuna romana laietana, *doliola*, material constructiu (*tegulae*) i terrissa blava catalana.

Pel que fa a aquest jaciment, la primera cosa que cal distingir és la dualitat que hi ha respecte del material arqueològic recuperat, que és el que ens permet ara per ara intuir quelcom aquí i allà. Evidentment, no podem posar en el mateix sac el que s'ha recollit en els talls i llits d'ambdós torrents (el sector 6 pel que fa al torrent Amell i els sectors 3 i 5 pel que fa al Fontsana, fig. 8), que són materials clarament arrossegats i fora dels seus contextos originals, i els que s'han

pogut evidenciar en antics camps de conreu (sector 1 del torrent Amell i sector 4 del torrent Fontsana, fig. 7), potser indicatius de la presència d'establiments propers, com veurem *infra*.

Pel que fa als materials procedents dels torrents, és a dir, els arrossegats, poca cosa podem dir, llevat que és un fenomen força habitual en les rieres del Maresme. De fet, hi ha material arqueològic recuperat en el torrent Castells, a la riera de Premià, etc., gairebé sempre semblant al que ja hem descrit, fins i tot cronològicament. Les dades que sovint aporten només ens indiquen l'existència d'algun jaciment arqueològic més amunt de l'àrea prospectada, en un indret normalment desconegut, i a vegades els canvis de curs d'aquests torrents al llarg dels segles, si és que hi ha l'oportunitat de poder-ho documentar estratigràficament.⁸

Un cas ben diferent el trobem amb les restes arqueològiques que es documenten en zones pertanyents a antics camps de conreu, com són el sector 1 del torrent Amell i el sector 4 del torrent Fontsana (fig. 7).

Pel que fa al sector 1, ens ha resultat molt significatiu que l'evidència arqueològica només es produís en una àrea molt concreta, com és la compresa entre el Camí Ral i el carrer del Dr. Martí Casas, i que més amunt no poguéssim documentar ni el més feble indici sobre això. Sempre com a hipòtesi de treball, creiem que és precisament on ara hi ha els terrenys per sota del carrer del Dr. Martí Casas, entre el mateix torrent Amell i el carrer de Santiago Rusiñol (vegeu fig. 1, núm. 2), on caldria situar un establiment agrícola ibero-romà o romà, si és que ens atenim a la cronologia del material recollit en aquesta àrea⁹. La nostra hipòtesi no és gratuïta, ja que s'evidencien prou elements per permetre aquesta suposició: d'una banda, un relatiu abundant material constructiu, com són les *tegulae* i els *imbrices*; i d'una altra, la presència d'àmfora romana d'elaboració local com és la forma Pascual 1, que implicà entre els segles I aC-I dC un alt grau de desenvolupament del conreu i exportació del vi laietà (per exemple, Miró 1988).

Així doncs, interpretem el sector 1 del torrent Amell com un antic camp de conreu que de tant en tant patia inundacions procedents de torrentades —d'aquí la presència de capes primes de sorra, observades en l'estratigrafia—, situat en el mateix lloc o molt a prop d'un hipotètic establiment ibero-romà encara no localitzat amb seguretat.

En el torrent Fontsana, el seu sector 4 ens indica una cosa molt similar al que hem raonat per al torrent Amell (fig. 7), amb la diferència que aquí, si bé la presència d'àmfora laietana és quelcom menor, el material constructiu és, amb diferència, molt superior. També cal destacar que la ceràmica ibèrica, comparativament, és menys nombrosa; potser significativament, amb l'àmfora romana d'origen italià i amb la terrissa romana d'ús comú, s'inverteixen els termes.

L'estratigrafia evidenciada en el torrent artificial que s'excavà mentre duraven les obres d'eixamplament del veritable torrent Fontsana (fig. 5), ens

permet adonar-nos d'aquest fet. Així, l'estrat I és el superficial; l'estrat II correspon a un camp conreat que, com en el cas del torrent Amell, pot trobar-se no gaire allunyat d'un nucli camperol ibero-romà o romà; finalment, els estrats inferiors (III i IV) són llits de torrent, que potser corresponen al curs antic del torrent Fontsana.¹⁰

El darrer aspecte que hem de tractar és la cronologia. Atès que tant el torrent Amell com el Fontsana no presenten cap element de datació segur, com són les terrisses d'importació del tipus vernís negre, terra *sigillata* o d'altres, l'atribució cronològica ha de ser, necessàriament, de manera relativa i sense poder oferir cap precisió. Cal dir que, de manera més o menys uniforme, tant pel que fa als materials aportats per torrentades –sector 6 del torrent Amell i sectors 3 i 5 del Fontsana, fig. 8– com per als evidenciats en antics camps de conreu –sector 1 del torrent Amell i 4 del Fontsana, fig. 7–, la cronologia no varia substancialment, trobant-nos essencialment en l'etapa romano-republicana (segles II-I aC) i potser en els primers decennis de la centúria següent¹¹. Com dèiem, la manca d'elements de datació segurs ens limita molt en aquest sentit. Però potser una anàlisi dels percentatges del material que ens ofereix una cronologia relativa ens ajudarà quelcom.

La primera cosa que ens crida l'atenció és la relativa abundància de ceràmica ibèrica, sobretot en el cas del torrent Amell. Les característiques d'elaboració observades en el seu estudi –pastes no excessivament cuidades, grau de coccio inferior a l'habitual– ens indiquen que ens trobem en la fase final d'aquesta producció, és a dir, en els dos darrers segles aC. Si li sumem l'escassetat relativa de les produccions fetes a mà, més el fet de la poca presència d'àmfora romana itàlica contraposant-la a la relativa abundància de l'àmfora romana d'elaboració local –és a dir, quan ja es desenvolupa el conreu i comerç del famós vi laietà–, podem suposar en principi que majoritàriament el material recuperat pertany a un moment cronològic situat entre la segona meitat del segle I aC i la primera meitat de la centúria següent (*grosso modo*, 50 aC-50 dC).¹²

Com també hem comentat més amunt, hi ha alguns percentatges de material que, malgrat una teòrica uniformitat cronològica, són diferents pel que fa als terrenys de conreu, és a dir, pel que fa a les restes que han sofert menys moviment¹³, que són les dels sectors 1 i 4. Així, mentre que en el torrent Amell (sector 1) la terrissa ibèrica és molt més abundant que en el Fontsana (sector 4), per contra, el material constructiu, la terrissa romana –amb fins i tot alguns elements d'importació itàlica– i l'àmfora romana de procedència itàlica, són clarament superiors. L'àmfora romana laietana, si fa no fa, manté uns percentatges similars en ambdós llocs, tot i que el seu nombre és quelcom més representatiu en el torrent Amell. Segurament tot això no és perquè si, i obeeix una sèrie de raons que no podem esbrinar amb seguretat sense haver pogut excavar els hàbitats que originaren les restes que estudiem aquí. Com succeeix en tantes ocasions, haurem d'esperar que noves dades sorgides de posteriors investigacions ens ajudin a aclarir aquesta problemàtica en el futur.

En les proporcions dels materials exhumats on pròpiament hi ha els torrents (sector 6 del torrent Amell i sector 5 del torrent Fontsana), així com també en una zona on el cabal d'aigua es desbordà i escombrà literalment els murs de contenció (sector 3 del torrent Fontsana), les dades són massa incongruents com per arribar a un mínim de conclusions. Així, per exemple, en el cas de l'àmfora laietana, es detecta aquest material en el sector 3 del torrent Fontsana; per contra, i malgrat la relativa proximitat, no se'n troba en el sector 5 (fig. 8). Cal retenir, en canvi, la relativa abundància tant de ceràmica ibèrica com de materials constructius (*tegulae* i *imbrices* fonamentalment) en tots tres sectors (fig. 8). De tota manera, és precisament en el llit dels torrents on el factor casualitat juga més fort, per la qual cosa ens estimem més ser prudents abans d'intentar arribar a qualsevol tipus de conclusió cronològica, basant-nos en els percentatges de material arqueològic evidenciat. Atès el que hem exposat, creiem que convé una datació que, a *grosso modo*, situem en els segles II-I aC, sense poder precisar més.

Menció a part mereixen alguns dels materials que, molt més moderns en el temps estudiat fins ara, també d'alguna manera formen part de la història d'aquesta zona. Ens referim concretament a les terrisses blaves catalanes, datables en els segles XVII-XVIII, mostra de la puixança agrícola d'aquells temps, i a l'empeltador de taronger del sector 4 del torrent Fontsana, datable entre el segle XVIII i els primers decennis del XX, època en la qual el conreu de la taronja tingué especial rellevància en la comarca del Maresme, com hom sap.

3. Canalitzacions d'aigües pluvials i negres al carrer d'Elisenda de Montcada, tram Gran Via-Sant Miquel (Premià de Mar)

Aquestes obres es dugueren a terme en els mesos de febrer i març de 1997. Cal aclarir per endavant que, a banda del d'Elisenda de Montcada, es veieren afectats més carrers més o menys propers, com per exemple el de Colom, Pau Casals o la mateixa carretera de Premià de Mar-Vilassar de Dalt (BV-5023) (fig. 1, núm. 3). També aquí es dugueren a terme tasques de seguiment arqueològic, atès que és una zona que es troba molt a prop de l'àrea afectada pel projecte de canalitzacions.

Aquest sector de la població podem dir que no té tradició arqueològica, a excepció feta fa temps de la troballa casual d'un fragment de ceràmica prehistòrica, que hem datat en el període bronze final - I edat del ferro o potser quelcom abans. Es tracta d'un tros de paret pertanyent a una gran tenalla d'emmagatzematge, feta a mà i decorada mitjançant un cordó digitat, que ha estat publicada recentment (Coll 1995b).

Atès que el carrer d'Elisenda de Montcada ha estat tractat globalment¹⁴, i tenint en compte que la nostra tasca s'ha anat realitzant alternativament en un i altre lloc en funció de les obres, per tal d'evitar confusions hem preferit assignar una numeració correlativa a cadascun dels sectors on hem pogut evidenciar la

presència de material arqueològic, que en aquest cas va de l'1 al 6. Així, el sector 1 pertany al tram del carrer de Sant Miquel, comprès entre els carrers de Pau Casals i Masia Ribas; el sector 2, al tram del carrer de Colom entre Elisenda de Montcada i Pau Casals, i també al tram del carrer de Pau Casals entre Colom i Sant Miquel; el sector 3, ja pròpiament al carrer d'Elisenda de Montcada entre Colom i Joaquim Ruyra; el sector 4, al tram entre Joaquim Ruyra i Pompeu Fabra; el sector 5, al tram entre Pompeu Fabra i el carrer de la Unió; finalment, el sector 6 correspon al tram entre el carrer de la Unió i la Gran Via de Lluís Companys (fig. 1, núm. 3). Hi ha més detalls sobre el jaciment en general a Coll 1998.

Inicialment començaren les obres de col·locació de la canonada d'aigües residuals en el cantó dret del carrer. Quan es finí aquesta fase, s'inicià la instal·lació de la conducció destinada a les aigües pluvials, que es situà en el cantó esquerre del mateix carrer d'Elisenda de Montcada, a uns dos metres escassos de la conducció d'aigües residuals.

Aquí fou més interessant de fer els treballs de seguiment arqueològic, ja que la profunditat fou major que per col·locar la conducció d'aigües residuals. No veiérem *a priori* cap raó per canviar la numeració dels sectors, per la qual cosa vam continuar amb la mateixa que s'aplicà a l'excavació de la canonada d'aigües negres.

Cal aclarir també que altres trams inspeccionats que igualment formaven part de les obres de canalització, com ara el carrer de Sant Miquel entre el carrer Masia Ribas i la carretera de Premià de Mar-Vilassar de Dalt (BV-5023), i en part aquesta darrera –sector entre carrer de Sant Miquel i Dr. Martí Casas–, han resultat arqueològicament negatius, per la qual cosa no han estat sectorialitzats.

Inicialment es va començar el seguiment arqueològic per l'anomenat sector 1, és a dir, el tram del carrer de Sant Miquel comprès entre els carrers Masia Ribas i Pau Casals (fig. 1, núm. 3). L'estratigrafia observada, que no ha estat representada gràficament, és com segueix:

- Nivell 1: terra amb elements constructius moderns i quelcom de ceràmica, també moderna. De consistència semi-dura a dura, presenta una profunditat mitja sota la capa d'asfalt de 50 cm.

- Nivell 2: terra negrosa, que presenta nombrosos components d'escòries (fonamentalment cagaferro) procedent d'una fundició¹⁵. De consistència tova, presenta una profunditat mitja d'uns 25 cm, que a voltes és quelcom més, i fins i tot es barreja a vegades amb el nivell 3.

- Nivell 3: es tracta d'un estrat d'argila compacta, de consistència tova, que es desfà amb facilitat, de color marró clar. És bastant neta, amb algun material arqueològic escàs, així com també alguna terrissa moderna i restes carbonitzades d'arrels. Presenta una profunditat mitja de 80 cm, fins al límit de l'excavació.

El material arqueològic documentat en aquest tram, sempre pertanyent al nivell 3, és ceràmica ibèrica comuna (oxidant i grisa), àmfora romana laietana, un possible fragment de *tegula* plana romana i ceràmica moderna (comuna i vidrada), tot força rodat.

El sector 2 correspon al tram del carrer de Colom entre Elisenda de Montcada i Pau Casals, així com també al mateix carrer de Pau Casals entre els carrers de Colom i Sant Miquel. L'esmentat tram forma una L invertida (fig. 1, núm. 3). A nivell estratigràfic, no s'observa pràcticament cap variació respecte del sector 1. El material arqueològic recuperat en aquest tram és escassíssim, reduint-se a un únic fragment d'àmfora romana laietana.

El sector 3 pertany ja pròpiament al carrer d'Elisenda de Montcada, en el tram comprès entre els carrers de Colom i Joaquim Ruyra (fig. 1, núm. 3). Aquí tot canvia des del punt de vista sedimentològic, ja que ens trobem en una àrea de torrent. L'estratigrafia en el costat dret del carrer, que no ha estat representada gràficament, és com segueix:

- Nivell 1: superficial, compost per una terra argilosa de color marró fosc, de consistència semi-dura. Profunditat: 25 cm de mitjana. Conté molt material d'enderroc modern, que no ha estat recollit.

- Nivell 2: terres sorrenques, de riera, de color marró clar, toves, amb àrees clarament de torrentada (sorra de gra gruixut i pedres de tamany petit-mitjà, amb la majoria del material arqueològic associat). Es tracta, doncs, clarament d'un antic torrent. Profunditat: 1 metre de mitjana, fins al final de l'excavació.

El material recuperat en el sector 3, majoritàriament rodat, ha estat àmfora púnica ebusitana, ceràmica comuna ibèrica, ibèrica a mà, àmfora romana itàlica, àmfora romana laietana, *terra sigillata* sudgàl·lica (un fragment de paret, forma Drag. 29, i un altre d'informe), ceràmica comuna romana de procedència itàlica, ceràmica comuna romana laietana, ceràmica de cuina romana, *dolia*, material constructiu (*tegulae*, *imbrices* i tovot), ceràmica moderna (comuna i vidrada), així com altres elements (dos opèrculs obtinguts retallant sengles *tegulae* i una ascla de sílex blanc).

El sector 4 comprèn el tram del carrer d'Elisenda de Montcada entre els carrers de Joaquim Ruyra i Pompeu Fabra (fig. 1, núm. 3). En la mateixa cantonada dels carrers d'Elisenda de Montcada-Joaquim Ruyra, l'estratigrafia de la part dreta del carrer es complica quelcom, per la qual cosa hem preferit de realitzar un nou tall estratigràfic, incloent-hi representació gràfica (fig. 9, a dalt), que és com segueix:

- Nivell 1: amb una profunditat de 25 cm de mitjana, es tracta d'una terra argilosa, de color marró fosc, de consistència semi-dura, que conté molt material d'enderroc modern que no ha estat recollit.

- Nivell 2: estrat de torrentera, consistent en sorra de color beix a marró clar, tova. En el final de l'estrat s'observa un llit típic de torrentada, amb pedra de tamany petit-mitjà i acumulació d'alguns materials arqueològics. La sorra aquí és de gra més gruixut. Té una profunditat mitja de 40 cm.

- Nivell 3: Capa d'argila de color marró fosc, compactada, que presenta una profunditat mitja de 12 cm. En aquest estrat es documenta molt poc material arqueològic.

- Nivell 4: estrat que presenta una profunditat mitja de 12 cm. És sorrenc, molt similar al nivell 2, llevat que no s'observa cap llit de torrentera. Aquí el material arqueològic és gairebé inexistent.

- Nivell 5: estrat argilenc, pràcticament idèntic al nivell 3, llevat potser d'una coloració quelcom més rogenca. Té una profunditat mitja de 40 cm. En el tram observat no hem pogut recollir material arqueològic.

Posteriorment començaren les obres de col·locació de la conducció destinada a les aigües pluvials, que es situà en el cantó esquerre del mateix carrer d'Elisenda de Montcada, com ja hem esmentat, a uns dos metres escassos de la conducció d'aigües residuals. Pel que fa a aquest sector 4, s'observen alguns canvis.

Així, s'efectuà un segon tall estratigràfic situat quelcom més amunt que l'anterior, és a dir, en un indret equidistant entre els carrers de Joaquim Ruyra i Pompeu Fabra (fig. 1, núm. 3). Això es va fer per dues raons: la primera perquè la rasa es feia a una profunditat major; la segona, perquè ens permetia comparar-lo amb l'anterior tall estratigràfic realitzat en una àrea de cota inferior, adonant-nos de les possibles variacions. L'esmentat tall donà els següents resultats (fig. 9, a baix):

- Nivell 1: estrat de sorra solta, de gra mig, de color marró clar i consistència tova. La seva profunditat mitja és de 90 cm.

- Nivell 2: estrat d'argila compacta, de color marró. Consistència semi-dura. Profunditat mitja: 37 cm.

- Nivell 3: estrat de sorres, idèntic al nivell I. Profunditat mitja: 20 cm.

- Nivell 4: estrat argilenc, idèntic al nivell II llevat d'una coloració quelcom més rogenca. Profunditat mitja: 38 cm.

- Nivell 5: estrat sorrenc, de gra fi, consistència tova i tonalitat beix amarronat. En els seus inicis presenta una torrentada, observable per la presència de pedres de mida petita i alguna de mitjana, així com una sorra de gra més gruixut. La majoria del material arqueològic recollit en aquest costat del carrer procedeix d'aquest estrat.

Cal aclarir que la immensa majoria del material arqueològic documentat pertany al nivell 2 del sector dret i al 5 de l'esquerre, que cal considerar equivalents¹⁶, és a dir, pertanyents a una mateixa torrentera situada a diferents cotes segons sigui una o altra l'alçada del carrer. El material recuperat consisteix en ceràmica de vernís negre (un petit fragment de vora, potser Lamb 6b/Morel 1441 del taller de Cales), àmfora púnica ebusitana, t.s. sudgàlica (potser Drag. 27?, EM-97-44, fig. 10), ceràmica ibèrica comuna, ibèrica a mà, àmfora ibèrica (EM-97-49, fig. 10), àmfora romana itàlica, àmfora romana laietana, ceràmica comuna romana local (incloent-hi la de cuina, EM-97-44, fig. 10), *dolia*, material constructiu (*tegulae*, *imbrices*, rajol) i ceràmica vidrada moderna.

El sector 5 comprèn el tram del carrer d'Elisenda de Montcada situat entre els carrers de Pompeu Fabra i de la Unió (fig. 1, núm. 3). L'estratigrafia observada és similar a la descrita en el sector 4, llevat de les lògiques variacions degudes a una alçada quelcom superior. El material recuperat, fonamentalment en els nivells de torrentera, és igualment semblant i consisteix en ceràmica de vernís negre (un petit fragment informe del taller de Cales), àmfora púnica ebusitana, àmfora ibèrica (EM-97-68, fig. 11), ceràmica ibèrica comuna, ibèrica a mà, t.s. tardoitàlica (un fragment de vora Drag. 7, EM-97-67, fig. 11), àmfora romana itàlica, àmfora romana laietana, ceràmica comuna romana laietana (EM-97-75, fig. 11) incloent-hi la de cuina (EM-97-77 i EM-97-78, fig. 11), *dolium*, material constructiu (*tegulae*, *imbrices*), una peça discoïdal en terrissa ibèrica i un fragment d'opèrcul obtingut en retallar una *tegula*.

El sector 6 és el comprès entre els carrers de la Unió i Gran Via de Lluís Companys (fig. 1, núm. 3). Aquí el pendent s'accentua molt. Inicialment poguérem observar que en la cruïlla dels carrers d'Elisenda de Montcada-Gran Via de Lluís Companys hi ha una paret, paral·lela a la Gran Via, que comença sota mateix de la capa pavimentada i que presenta una cronologia moderna (segle xx).¹⁷

En aquest sector la terra és sobreposada, i varia de color marró a negrós segons les zones. En la part inferior de l'excavació —la més propera al carrer de la Unió— sorgeixen ja els nivells de la riera, per la qual cosa cal suposar que es tracta d'un farciment per bastir el carrer.

El material recuperat és molt escàs, i són sobretot visibles ceràmiques del segle xx i altres elements moderns que no han estat recollits. Aquelles peces de cronologia més antiga, situades en la zona inferior —és a dir, la més propera al carrer de la Unió—, són ceràmica ibèrica comuna, ceràmica comuna romana laietana i un opèrcul obtingut en retallar una *tegula* plana.

Per a aquest lloc, i com ja hem comentat en d'altres ocasions, resulta molt difícil d'establir unes conclusions en tractar-se aïlladament d'un seguiment arqueològic de màquines com el que s'ha dut a terme en el carrer d'Elisenda de Montcada i en d'altres més o menys propers. De tota manera es documenten tres àrees, que són:

1. Els carrers de Sant Miquel, Colom, Pau Casals i la carretera de Premià de Mar-Vilassar de Dalt (BV-5023) en aquests trams (fig. 1, núm. 3), que ofereix escasses o nul·les troballes arqueològiques. Així, els sectors 1 i 2 sempre són aquells de menor densitat arqueològica (vegeu fig. 12).

2. Pròpiament el carrer d'Elisenda de Montcada, des del carrer de Colom fins al carrer de la Unió (vegeu fig. 1, núm. 3). És aquí precisament on hi ha la major densitat de troballes arqueològiques (sectors 3, 4 i 5, vegeu fig. 12) malgrat tractar-se de materials clarament arrossegats per una torrentera.

3. El carrer d'Elisenda de Montcada, en el tram que va des del carrer de la Unió fins a la Gran Via de Lluís Companys. Aquí, de manera ben evident, es tracta d'una zona de farciment antròpic –potser amb terres d'altres llocs– i amb troballes arqueològiques escassíssimes (corresponents al sector 6, vegeu fig. 12).

Així doncs, el nostre interès s'enfoca vers els sectors 3, 4 i 5, que són els més unitaris, tant pel que fa a la quantitat de material arqueològic (vegeu fig. 12) com a la cronologia, igualment uniforme. Examinada la totalitat del material recuperat, i tenint en compte les lògiques variacions de freqüentació, degudes possiblement al factor atzar en les troballes, creiem que la cronologia global que convé al conjunt és la de s. I aC - s. I dC. Els materials datables, com són la vaixel·la de taula –terrisses de vernís negre i *terra sigillata*–, ens ofereixen precisament aquestes dates: així, la vaixel·la de vernís negre –tota ella del taller de Cales– ens ofereix un *terminus post quem* global del segle I aC¹⁸.

La *terra sigillata* pertany a tallers del sud de la Gàl·lia i ens ofereix les mateixes apreciacions que el vernís negre, només per al segle I dC. En cap cas no es tracta d'uns lots prou representatius com per afinar en matèria cronològica. A més, cal tenir en compte igualment que existeixen materials amb una datació prou àmplia, com per exemple la ceràmica ibèrica. Així doncs, la prudència aconsella una datació dels segles I aC-I dC.

Un altre tema interessant és la procedència d'aquests materials, ja que en les dates del seguiment no es coneixia cap jaciment situat més amunt, en la trajectòria de l'antic torrent que fou el carrer d'Elisenda de Montcada. El mes de març de 1998, una nova intervenció en els terrenys que havien estat propietat de l'empresa Frigorífics del Maresme, S.A., situats entre els carrers d'Elisenda de Montcada i Joan Prim per una banda, i Verge del Pilar i Verge de Montserrat per una altra, donà com a resultat la constatació d'almenys tres abocadors d'època romana (vegeu *infra*, apartat 2.5). Tot plegat considerem que pertany a un establiment rural no gaire llunyà, que podria ser també l'origen dels materials evidenciats al llarg del carrer d'Elisenda de Montcada. De tota manera, hauran de ser posteriors seguiments d'obres en aquest carrer –si és que la col·locació de nou clavegueram ha de continuar *a posteriori*– els que contribueixin a aclarir aquesta interessant qüestió històrica.

4. L'establiment del carrer de la Mercè (Premià de Mar)

La renovació del clavegueram, eixamplament de voreres i nova pavimentació d'aquest carrer (fig. 1, núm. 4) tingué com a resultat la troballa d'un establiment iberoromà (*circa* 75-25 aC), que fou excavat fins allà on les circumstàncies ho permeteren. També es documentaren restes anteriors, pertanyents a un hipotètic establiment de la I edat del ferro, que l'erosió antròpica no permeté d'investigar. Atès que aquest jaciment ha estat publicat recentment en un altre lloc (Coll *et alii* 1998, pp. 71-94), ens abstindrem de repetir aquí dades innecessàries.

5. Els Frigorífics (Premià de Mar)

Els antics Frigorífics del Maresme, S.A., situats entre els carrers de Joan Prim i d'Elisenda de Montcada, i Verge del Pilar i Verge de Montserrat de Premià de Mar (fig. 1, núm. 5), i construïts l'any 1965, foren enderrocats a començaments de 1998 per tal de bastir vivendes en la nova urbanització anomenada «l'Illa de Premià»¹⁹. Tot i tractar-se d'una obra de caràcter privat se'ns va permetre l'accés, podent documentar tres abocadors romans. Tots ells contenien una gran quantitat de material arqueològic²⁰. Tot i que l'estudi d'aquest material es troba per fer en el moment de redactar aquestes ratlles, ens atrevim a avançar unes cronologies que potser *a posteriori* podrem ajustar quelcom més. El primer dels abocadors presenta una datació d'època romano-republicana, essencialment 125-75 aC. El segon és quelcom més modern, amb unes dates *circa* 30 aC-70 dC. Per al tercer, que es trobava parcialment destruït per la construcció de les cambres frigorífiques el 1965, creiem que una cronologia de segles I aC-I dC li escau prou bé. Naturalment, sempre tenint en compte que el posterior estudi acurat del nombrós material arqueològic exhumat pot modificar les nostres apreciacions de camp inicials.

6. Rotonda de la carretera de Premià de Mar-Vilassar de Dalt (Premià de Dalt-Vilassar de Dalt)

La data en la qual es van dur a terme les troballes arqueològiques que descriurem *infra* –març de 1998–, s'estava duent a terme la construcció d'una rotonda que contribuís a posar ordre a la caòtica circulació en aquest tram de la carretera de Premià de Mar-Vilassar de Dalt (BV-5023). I és que en un petit tram hi ha l'inici de la carretera d'Enllaç que porta a Premià de Dalt, l'entrada a l'A-19 i la comunicació amb una àrea d'hipermercat i gasolinera (fig. 1, núm. 6). Així, doncs, els ajuntaments de Premià de Dalt, Premià de Mar i Vilassar de Dalt, conjuntament amb la Diputació de Barcelona, decidiren construir la rotonda que hem esmentat.

Tot i que no esperàvem efectuar cap troballa remarcable, ja que la profunditat a assolir acostuma a ser mínima en aquest tipus d'infraestructures, sí que per precaució, i d'acord amb el mateix Servei d'Arqueologia, es decidí de fer una ullada. I és que en aquest sector es troba l'important enclau de Santa Anna-can Nolla (Coll i Jàrraga 1996-97, pp. 1069-1080, amb bibliografia anterior), així

com altres restes arqueològiques de menor importància ben a prop, com per exemple les de l'abocador del Sot del Pi, que cal relacionar amb les anteriors (Montlló *et alii* 1998, pp. 77-100). La profunditat màxima observada era d'un metre en alguns pous, i l'estratigrafia observada és com segueix:

- Un primer nivell de terres soltes de color marró, amb molts materials moderns. En alguns sectors semblen terres aportades. Té entre 20 i 40 cm de potència.

- Un segon nivell de sorres de riera, sobretot en aquells sectors propers a l'antic torrent de la Cisa, que passa al costat mateix de Santa Anna. Són sorres flonges, de gra gruixut a mig, segons les zones, de tonalitat beix. En aquelles àrees més allunyades de l'antic torrent de la Cisa, el segon nivell està format per terres argilenques de tonalitat marró-vermells, que presenten alguns materials arqueològics força rodats.

Tot plegat, ho creiem relacionable amb l'establiment de Santa Anna-can Nolla, molt proper. El material arqueològic recollit, molt escàs, rodat i pertanyent fonamentalment al nivell de sorres de riera, consisteix en àmfora romana itàlica, terrissa comuna ibèrica, ceràmica comuna romana de producció local, àmfora romana local, *tegula* (o rajol?) i un possible fragment d'*opus signinum*.²¹

Evidentment, els materials examinats no aporten pràcticament cap informació a allò ja conegut arqueològicament en aquesta zona. De tota manera, tot i que en algunes ocasions els resultats són negatius, considerem que sempre cal dur a terme una arqueologia de tipus preventiu, sobretot en aquelles àrees on les notícies històriques són prou consistents, i on les evidències materials les han demostrat plenament.²²

Ramon Coll Monteagudo
(AECC-Secció d'Arqueologia)

NOTES.

- 1.- Data d'elaboració i lectura en la *XIII Sessió d'Estudis Mataronins* del treball anteriorment esmentat, que es publicà l'any següent.
- 2.- Més tenint en compte que amb aquesta cronologia es detecta a molts indrets de Catalunya una gran abundància de petits assentaments més o menys rurals. Naturalment, Premià no n'és cap excepció (vegeu Cazorla *et alii*, «Els darrers...»).
- 3.- Que s'estudien en profunditat a Coll 1997.
- 4.- Un mur que contenia molts elements constructius moderns reaprofitats i que possiblement ajudava a contenir les terres que hi havia quelcom més enllà, alhora que n'evitava les inundacions en cas de riuada.
- 5.- Aquesta canal artificial es troba ja dins del terme municipal de Premià de Dalt, atès que el torrent Fontsana en aquest tram parteix ambdós municipis. De tota manera, aquest fet és irrellevant pel que fa a la nostra tasca.
- 6.- Que potser en origen era quelcom més, ja que el terreny ha estat netejat amb l'ajut d'una màquina retroexcavadora.
- 7.- Fàcilment distingibles a simple vista per tractar-se d'una sorra de gra més gruixut, normalment acompanyada de pedres de tamany petit-mitjà, i val a dir també que d'alguns materials arqueològics, arrossegats des dels seus llocs d'origen.
- 8.- Un cas significatiu és el de la riera de Premià. Arqueològicament s'ha pogut documentar que fa aproximadament dos mil anys el seu curs passava pels terrenys de can Vilà (Premià de Dalt), a l'alçada del Camí del Mig; en el centre de l'actual nucli de Premià de Mar ho feia per on ara és la plaça de la Sardana.
- 9.- Per a la qüestió cronològica, vegeu *infra*.
- 10.- En l'estat actual dels nostres coneixements, no podem ni aproximativament determinar la data en què es modificà aquest curs, tot i que potser fou de manera gradual. Atès que en l'antic llit s'han pogut documentar alguns materials similars als dels estrats superiors, d'època romano-republicana, sabem que aquest fet no succeí abans del canvi d'era.
- 11.- Només un únic fragment sense forma de terrissa comuna romana de procedència nordafricana cal datar-lo entre finals del segle I dC o ja en les dues centúries següents. Atesa la migradesa d'aquest testimoni, el considerem irrellevant pel que fa al tema cronològic.
- 12.- De tota manera, cal no perdre de vista que es tracta d'un recull de materials fet d'alguna manera a l'atzar, i que alguns elements cabdals per resoldre aquesta qüestió se'ns poden haver escapat.
- 13.- Malgrat el rodament que presenten la majoria de les terrisses dels sectors 1 (torrent Amell) i sector 4 (torrent Fontsana), cal dir que resulta normal que en llocs on després d'existir un hàbitat antic aquest ha desaparegut, s'hagi utilitzat el lloc com a camp de conreu. Ens succeeix el mateix amb les terrisses blaves catalanes, que com a molt tenen tres-cents anys d'antiguitat.

- 14.- Tot i que cada lloc té les seves particularitats i problemàtica especial, com veurem *infra*.
- 15.- Com ja hem esmentat en altres ocasions, hem de tenir en compte que fa molts anys, abans que els carrers de Premià de Mar fossin asfaltats, en cas de pluges s'hi feien força sots. Aleshores, aquests eren tapats aprofitant les restes de la fundició: d'aquí l'existència d'aquestes capes per sota del paviment en moltes de les vies urbanes de Premià. Aquesta informació la devem al Sr. Joan Gómez Vinardell.
- 16.- I que tenint en compte les diferents profunditats ens informen de les variacions de nivell sofertes a causa de l'acció antròpica i de l'acció natural.
- 17.- Posteriorment, parlant amb el Sr. Joan Gómez, director del MEP, ens confirma que la paret paral·lela a la Gran Via és un mur de contenció d'una finca que hi havia en aquest sector, i que a mitjans dels anys setanta es va farcir el terreny per bastir el carrer. Això confirma les nostres observacions arqueològiques.
- 18.- Cal tenir en compte, però, la poca representativitat d'aquest conjunt.
- 19.- El conjunt urbanístic s'anomena «Illa de Premià».
- 20.- Volem deixar constància del nostre agraïment a la propietat i als responsables de l'obra, molt especialment al seu encarregat, el Sr. Maximino Angueira Vilachán, que amb la seva amabilitat facilità enormement les tasques d'excavació, que foren dirigides per M. del C. Carmona.
- 21.- Es troben més detalls en l'informe presentat arran d'aquestes troballes (Coll i Carmona 1998).
- 22.- Cal remarcar que en aquesta inspecció hem pogut observar que s'estava ampliant un dels carrils d'accés de l'A-19 des de la carretera Premià de Mar-Vilassar de Dalt, és a dir, el més proper al complex Isla Fantasia. En aquesta ampliació s'estan aportant molts metres cúbics de terres que semblen foranes, i que contenen alguns materials arqueològics escassos, com per exemple un pivot d'àmfora romana (laietana?), que no han estat recollits. Creiem oportú de fer aquesta observació per tal que en un futur no es puguin arribar a confondre les restes d'un jaciment arqueològic autèntic (Santa Anna-can Nolla) amb les d'un altre, desconegut, que ha estat traslladat antròpicament, fenomen molt freqüent en els nostres dies.

BIBLIOGRAFIA

- CAZORLA, F., COLL, R. i JÀRREGA, R. «Els darrers jaciments arqueològics descoberts a Premià. Una aportació a l'inventari arqueològic de Premià de Dalt i Premià de Mar (El Maresme)», *XIII Sessió d'Estudis Mataronins*, Museu Arxiu de Santa Maria-Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1997), pp. 177-202.
- COLL, R. «Premià de Mar arqueològic», *Premià de Mar. Guia informativa* (Premià de Mar 1995a), pp. 6-7.
- COLL, R. «Nota sobre un testimoni de l'Edat del Bronze a Premià de Mar (El Maresme)», *XI Sessió d'Estudis Mataronins*, Museu Arxiu de Santa Maria-Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1995b), pp. 159-163.

- COLL, R. "Memòria dels treballs de seguiment arqueològic duts a terme durant l'execució del projecte de vialitat c/ Gran Via (Premià de Mar, setembre-novembre de 1996)". Treball inèdit. Servei d'Arqueologia (Barcelona 1996).
- COLL, R. "Memòria del seguiment arqueològic dut a terme en les obres d'ampliació dels torrents Amell i Fontsana (Premià de Mar, El Maresme). Setembre-octubre de 1996". Treball inèdit. Servei d'Arqueologia (Barcelona 1997).
- COLL, R. "Memòria del seguiment arqueològic dut a terme durant l'execució del projecte de canalitzacions d'aigües pluvials i negres del carrer E. de Montcada (Premià de Mar, El Maresme). Febrer de 1997". Treball inèdit. Servei d'Arqueologia (Barcelona 1998).
- COLL, R. "Memòria dels treballs de seguiment arqueològic duts a terme durant l'execució del projecte de construcció de l'Edifici Mar (Premià de Mar, 23 a 28 d'abril de 1998)". Treball inèdit. Servei d'Arqueologia (Barcelona 1999a).
- COLL, R. "Memòria dels treballs de seguiment arqueològic duts a terme durant l'execució del projecte de construcció del centre Polivalent de Recursos i Iniciatives del c/ Esperança (Premià de Mar, setembre i novembre de 1998)". Treball inèdit. Servei d'Arqueologia (Barcelona 1999b).
- COLL, R. i BAGÀ, J. «Noticiari arqueològic. Troballes a la zona d'ampliació de la "Isla Fantasia" (antiga "Pedra Blanca")», *Full Informatiu*, 11, AECC (Premià de Mar 1988), p. 3.
- COLL, R. i CARMONA, M. del C. "Informe sobre la troballa casual duta a terme en la rotonda en construcció de la carretera Premià de Mar-Vilassar de Dalt (Premià de Dalt-Vilassar de Dalt). Març de 1998". Treball inèdit. Servei d'Arqueologia (Barcelona 1998).
- COLL, R. i JÀRREGA, R. «L'anell signatori de la necròpoli paleocristiana de Santa Anna (Premià de Dalt, El Maresme). Dades i problemàtica d'un jaciment poc conegut», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXXVII (Girona 1996-97), pp. 1069-1080.
- COLL, R. i MONTLLÓ, J. «Restes iberorromanes a la zona del 'Vapor Vell' (Premià de Mar)», *XI Sessió d'Estudis Mataronins*, Museu Arxiu de Santa Maria-Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1995), pp. 145-157.
- COLL, R., CARMONA, M. del C., CAZORLA, F. i MONTLLÓ, J. «L'assentament iberoromà del carrer de la Mercè (Premià de Mar, El Maresme)», *Laietània*, 11 (Mataró 1998), pp. 71-94.
- DD.AA. «Can Balençó», *Autopistas i arqueologia. Memòria de les excavacions en la prolongació de l'autopista A-19* (Barcelona 1995).
- MIRÓ, J. *La producción de ánforas romanas en Catalunya. Un estudio sobre el comercio del vino de la Tarraconense (siglos I a.C.-I d.C.)*, (Oxford 1988).
- MONTLLÓ, J., CAZORLA, F. i COLL, R. «L'abocador romà del Sot del Pi (Premià de Dalt, El Maresme) i la problemàtica de l'àrea arqueològica de Santa Anna-Can Nolla», *XIV Sessió d'Estudis Mataronins*, Museu Arxiu de Santa Maria-Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1998), pp. 77-100.

- OLESTI, O. *El territori del Maresme en època republicana (s. III-I a.C.). Estudi d'Arqueomorfologia i Història* (Mataró 1995).
- PREVOSTI, M. *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro*, 2 vols. (Mataró 1981).
- PREVOSTI, M. (coord.) «Conclusions», *Autopistes i Arqueologia. Memòria de les excavacions en la prolongació de l'autopista A-19* (Barcelona 1995).
- PUJOL, J. i GARCIA, J. «El poblament ibèric dispers al Maresme central: l'exemple de Can Bada (Mataró) i el procés de romanització des de l'inici de la colonització agrícola fins al naixement d'Iluro», *Laietània*, 9 (Mataró 1994), pp. 89-129.

PREMIÀ DE MAR
i
PREMIÀ DE DALT

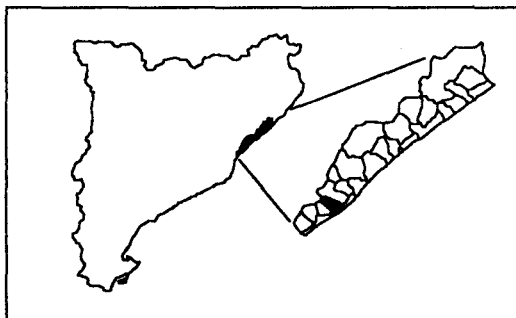

Fig. 1

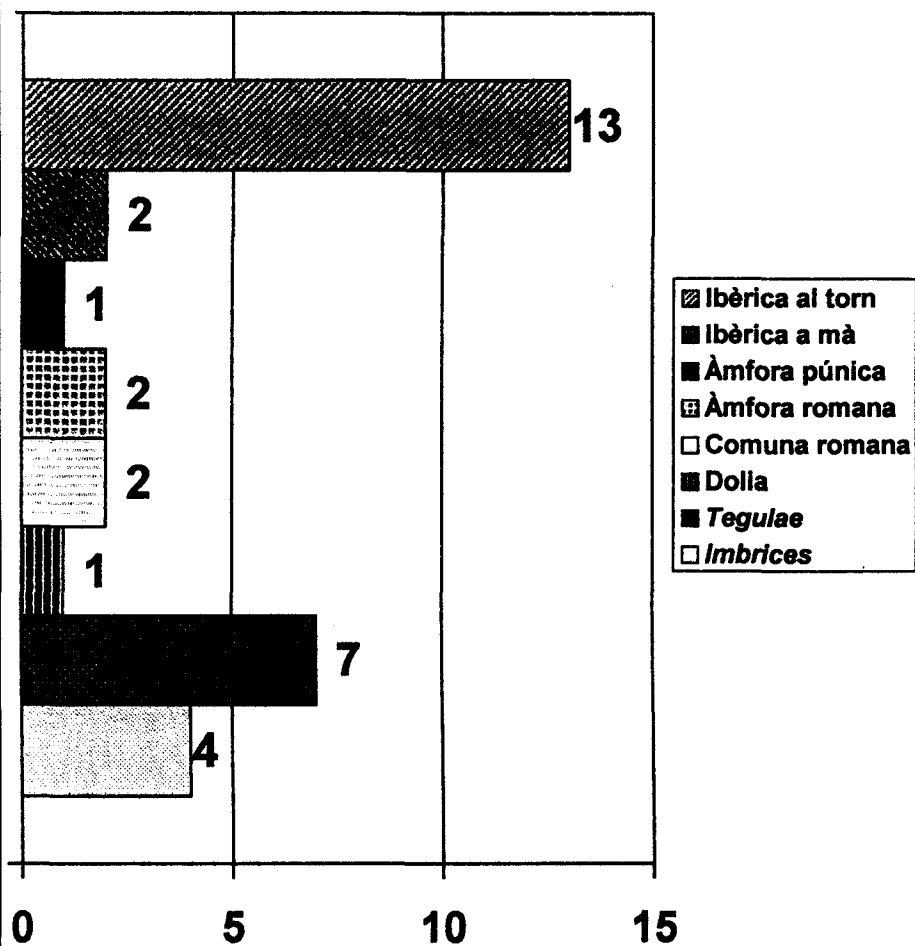

Fig. 2.- Seguiments arqueològics a Gran Via de Lluís Companys, 1996.
Total materials arqueològics recollits

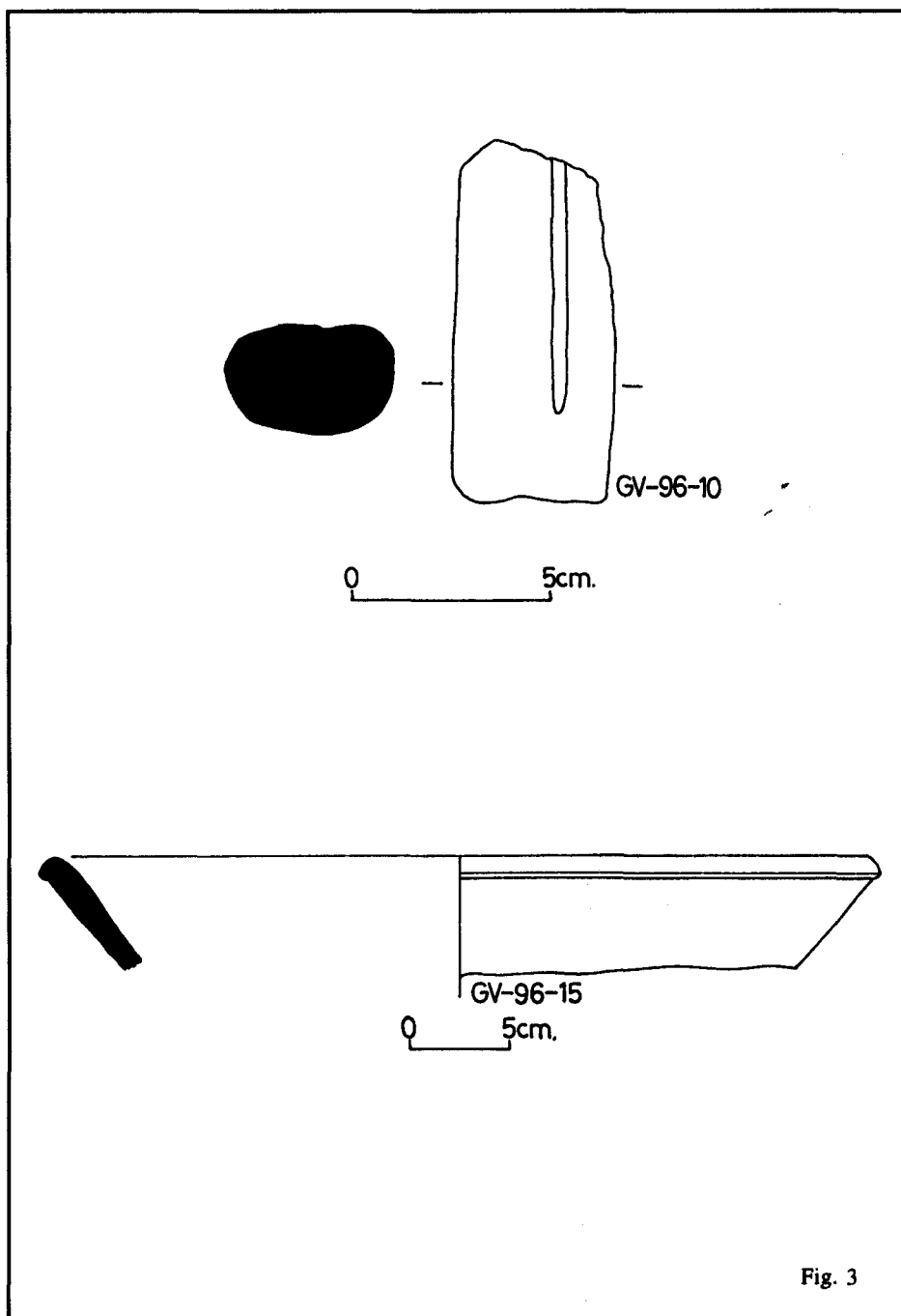
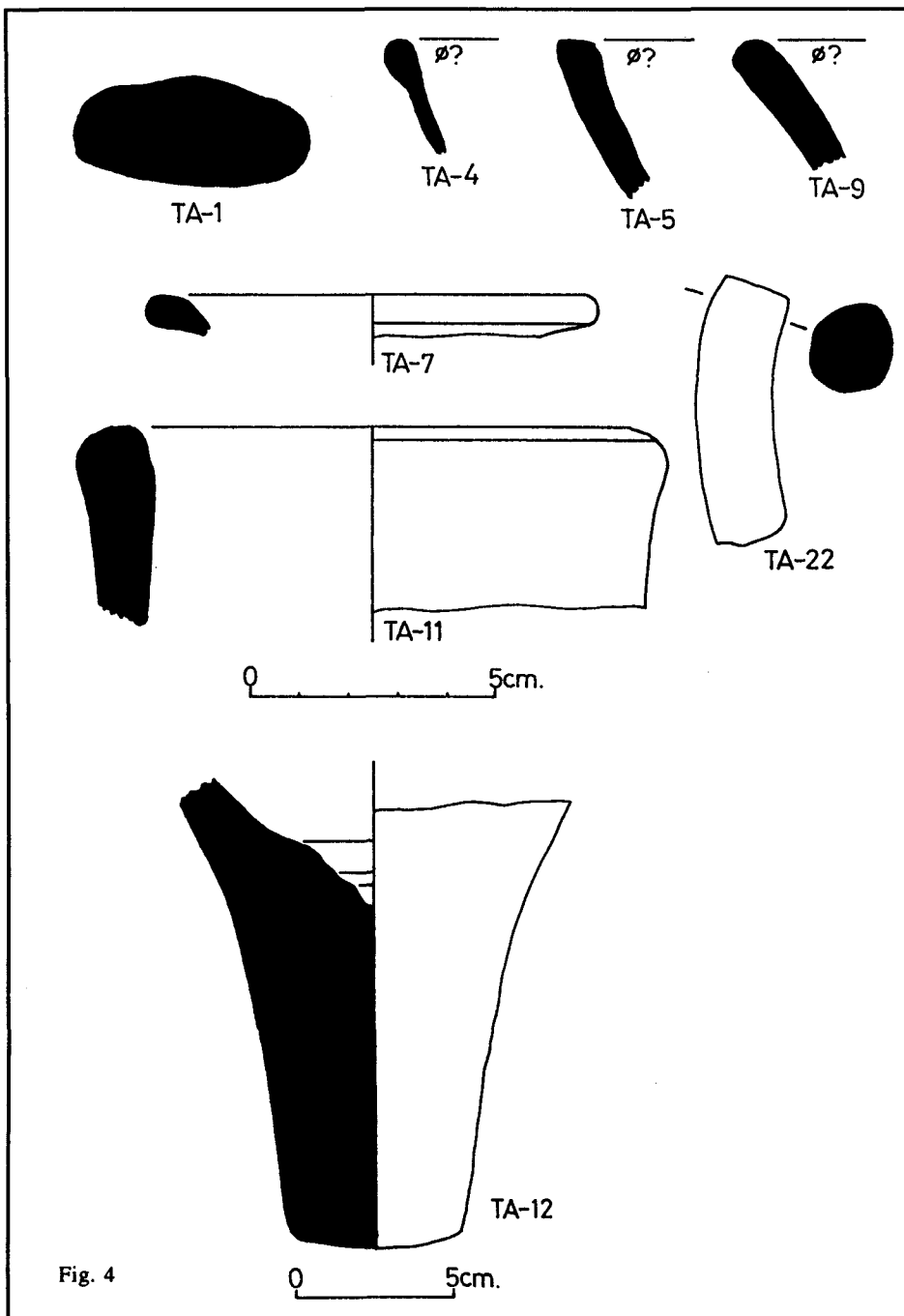

Fig. 3

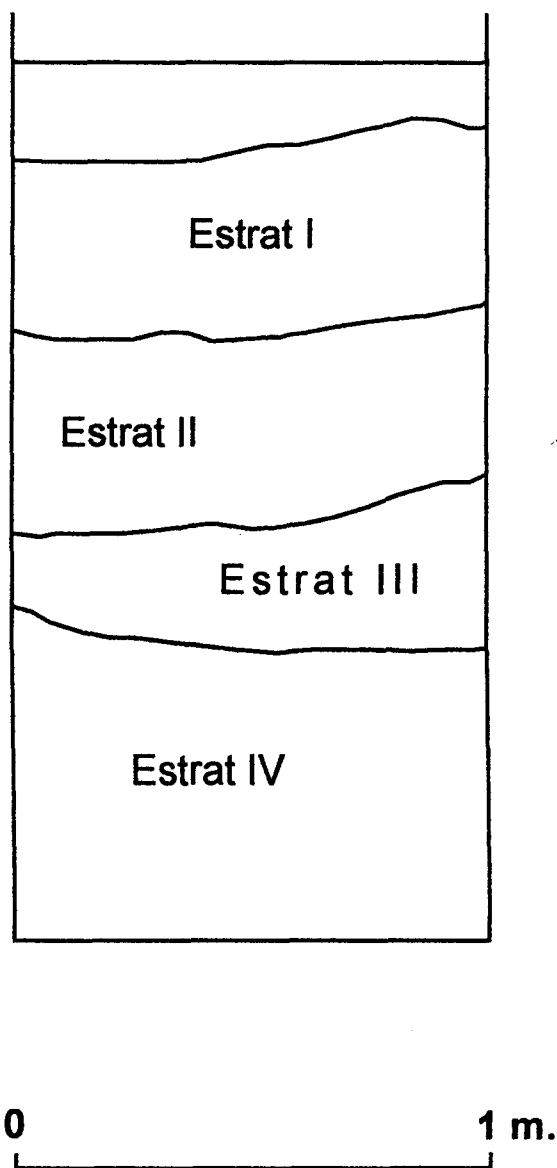

Fig. 5.- Torrent Fontsana. Tall estratigràfic.

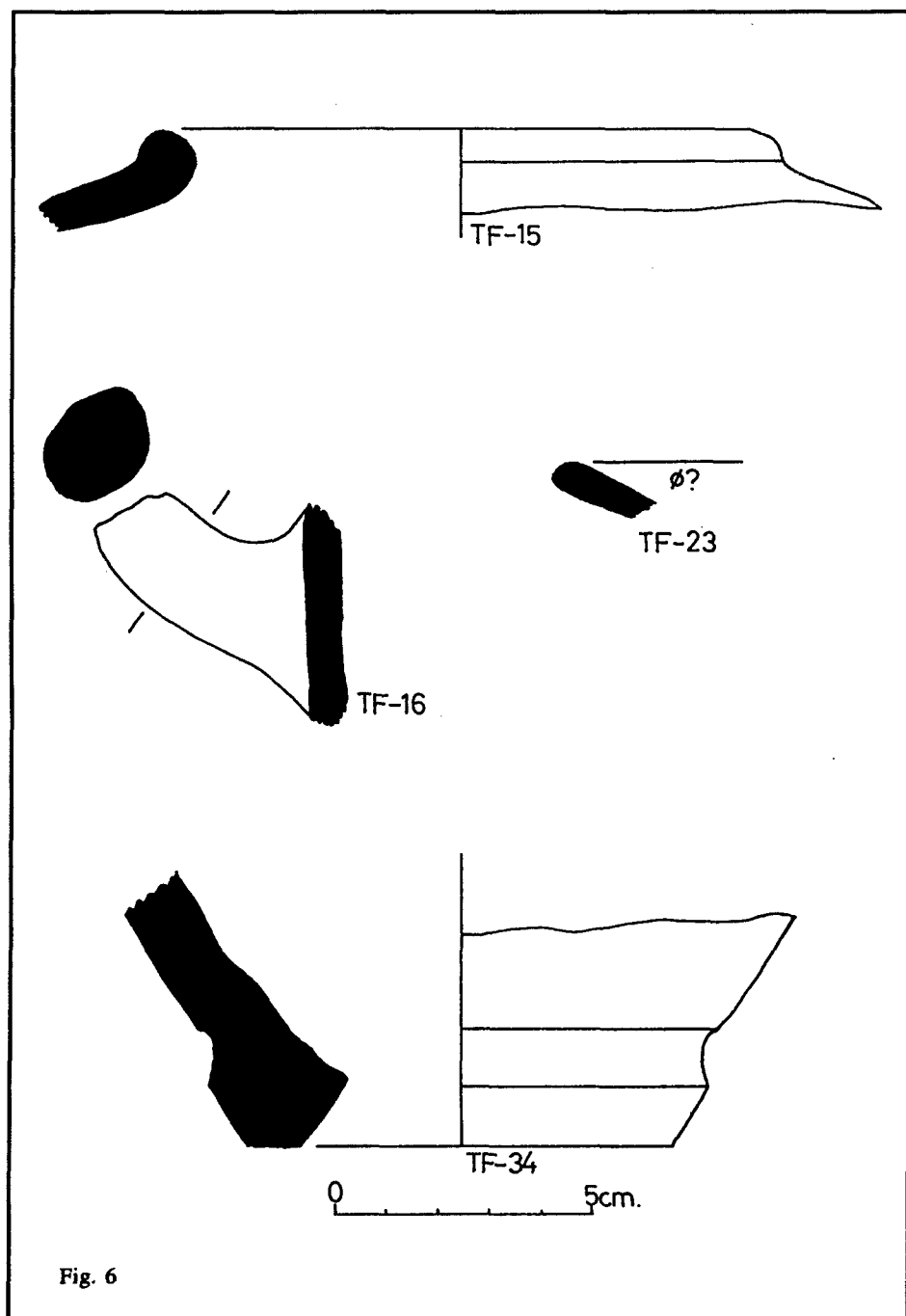

Fig. 6

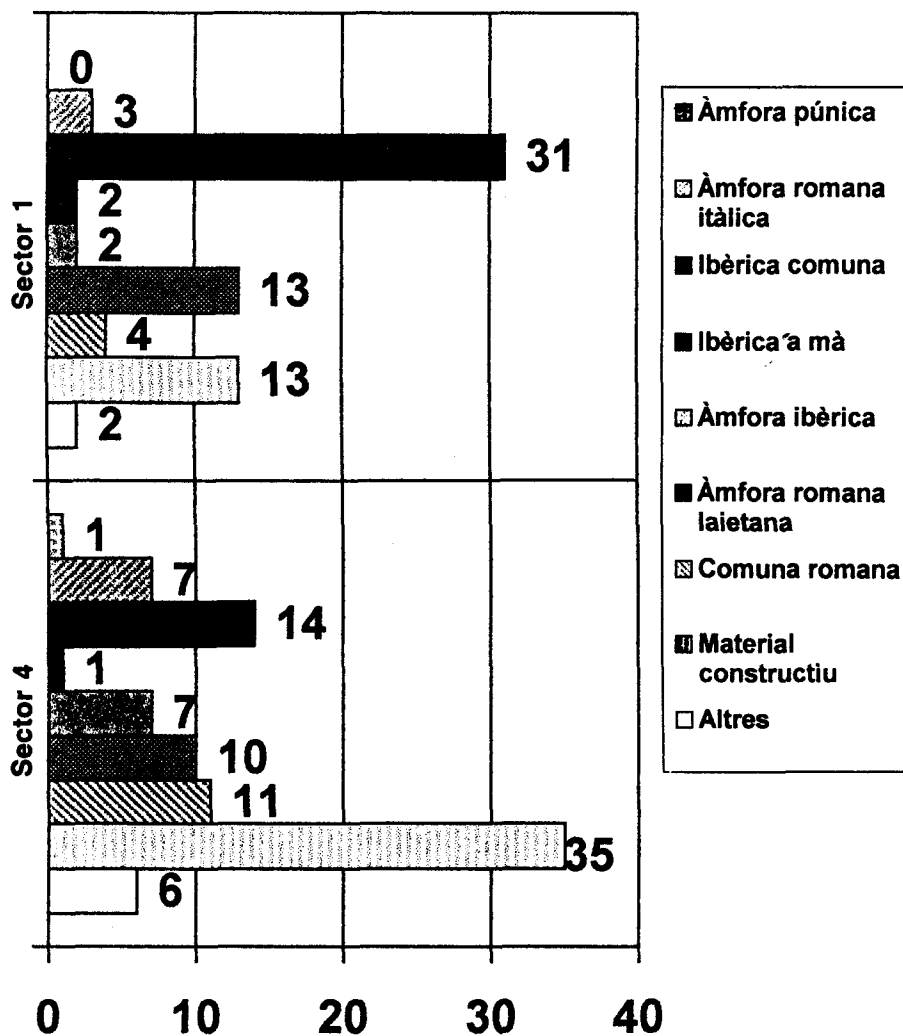

Fig. 7.- Torrents Amell i Fontsana. Sectors 1 i 4. Fragments ceràmics recollits.

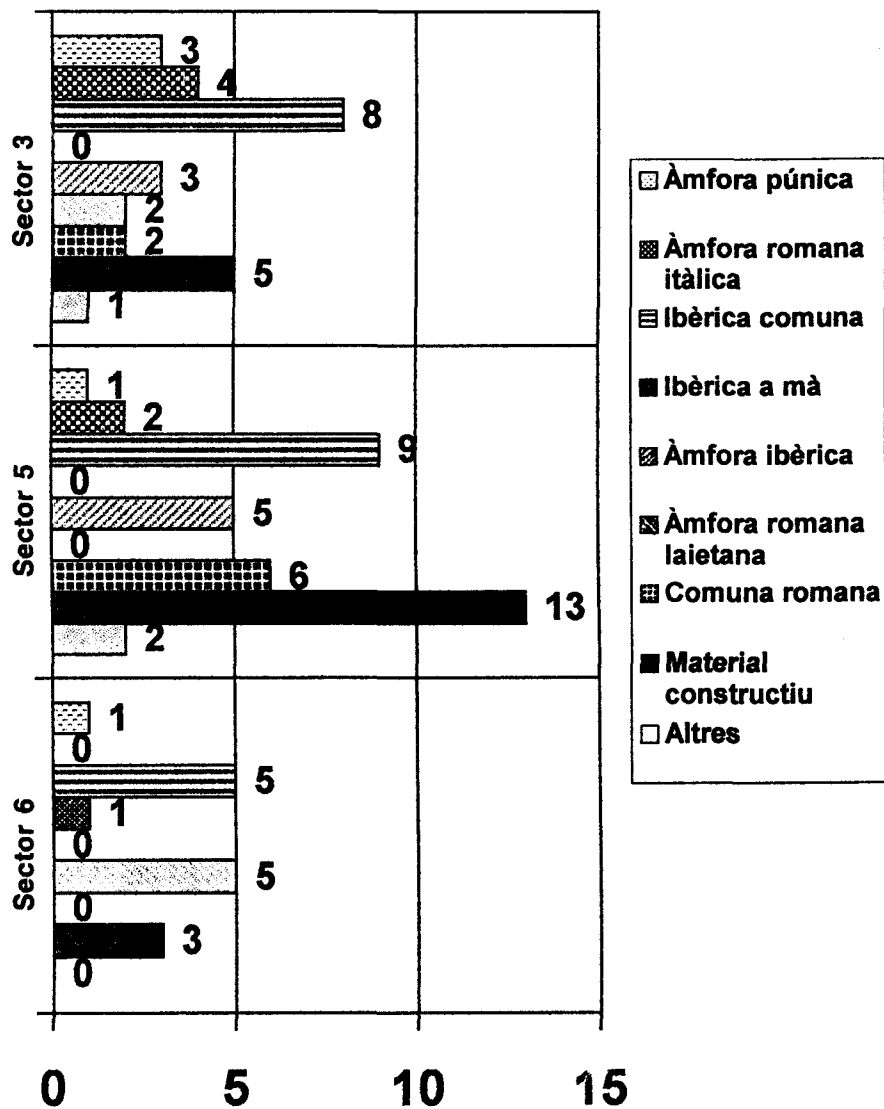

Fig. 8.- Torrents Amell i Fontsana. Sectors 3, 5 i 6. Fragments ceràmics recollits.

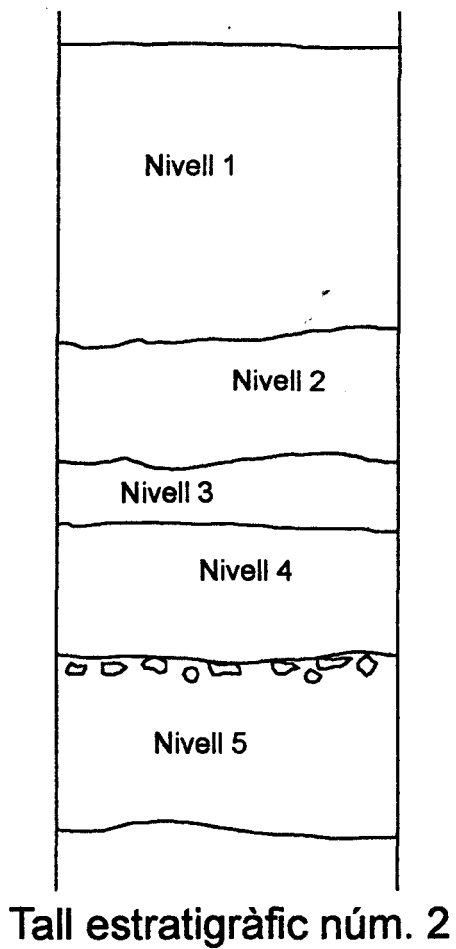
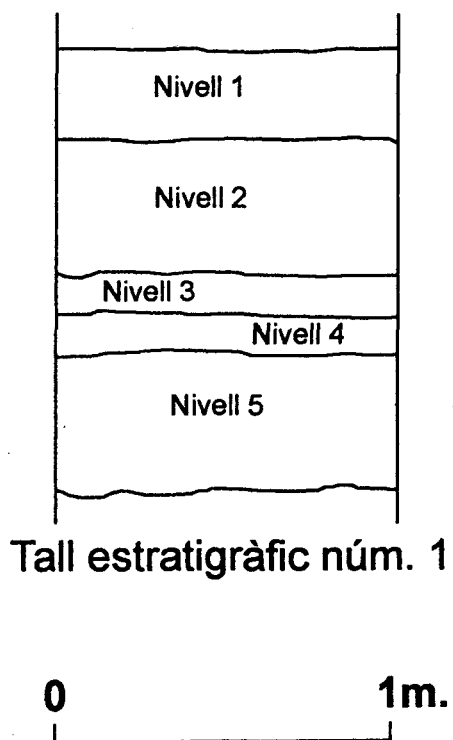
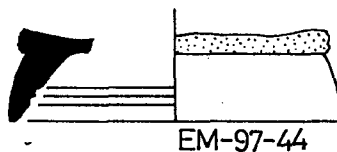
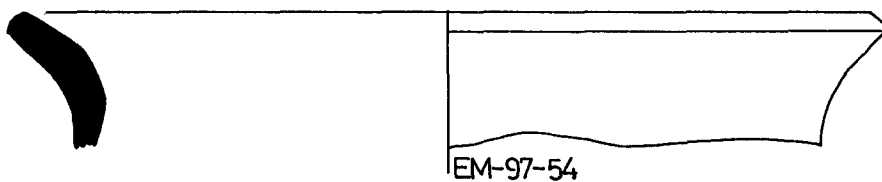

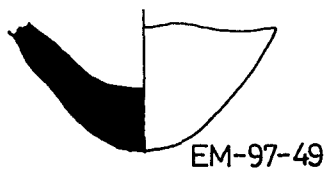
Fig. 9.- Carrer d'Elisenda de Montcada. Talls estratigràfics.

EM-97-44

EM-97-54

EM-97-49

0 5cm.

Fig. 10

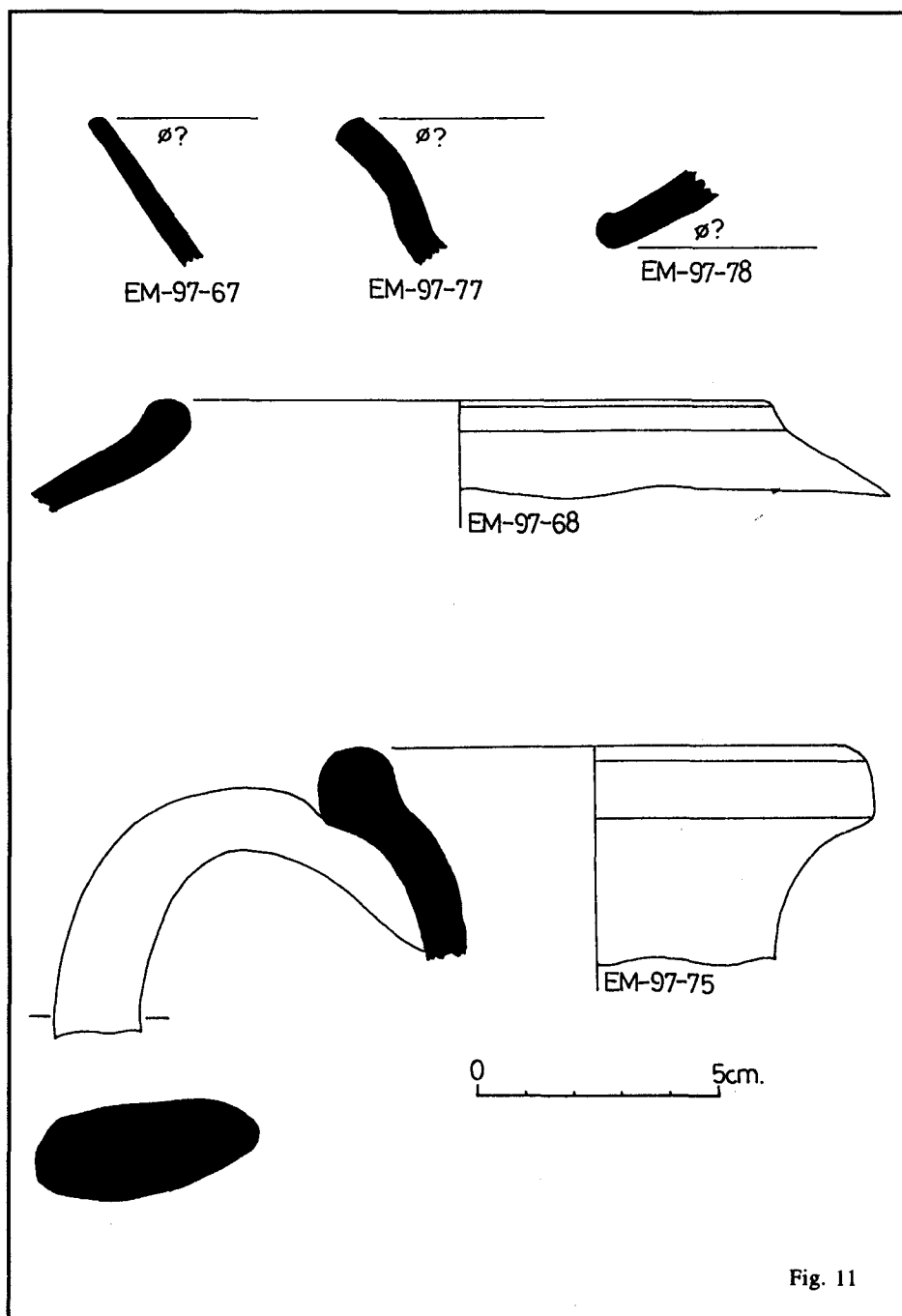

Fig. 11

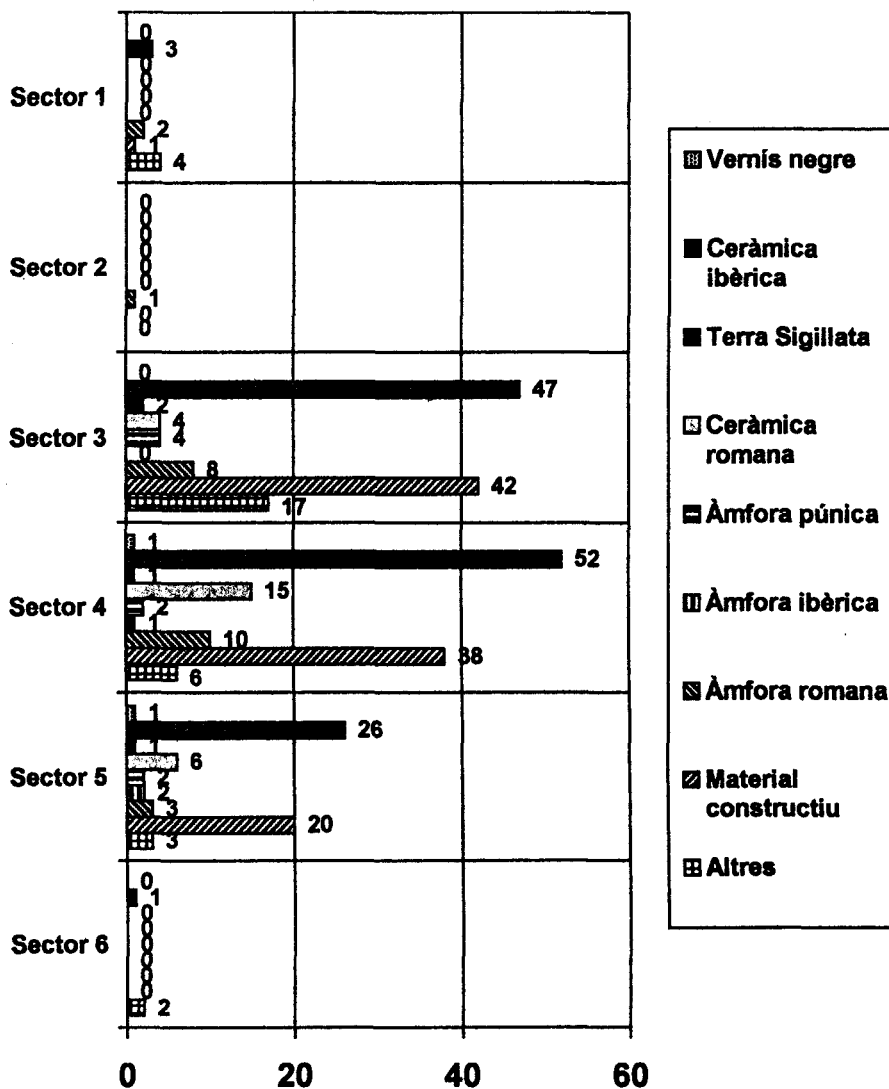

Fig. 12. Carrer d'Elisenda de Montcada, Premià de Mar.
Materials arqueològics per sectors.